

ФЕДІР ШМІТ ЯК ДОСЛІДНИК ВІЗАНТІЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА: ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД**Марина Домановська, Марина Курушина*****Fedir Schmit and the Study of Byzantine Art: The Kharkiv Years******Maryna Domanovska, Maryna Kurushyna***

The study aims to draw additional attention to the academic legacy of Fedir Schmit, a specialist in the history of Byzantine and Rus'-Ukrainian art, historic preservation, museum studies, and art theory. The study also seeks to present a Ukrainian translation with commentary of his 1914 article on the Ravenna mosaics of 1112, originally published in *Lantern* magazine, Issue No. 7.

Research methodology. The study employs descriptive, comparative-historical, and biographical methods, alongside the method of philological commentary.

The results. This research provides a Ukrainian translation of Fedir Schmit's paper, which addresses the question of whether the early 12th-century Italian mosaics in Ravenna are part of the Byzantine tradition. The introduction to the translation examines Schmit's development as a Byzantinist, clarifies key facts from his biography, and briefly surveys recent scholarship on his contributions. As a whole, the study contributes to ongoing efforts by contemporary researchers to translate and contextualize Schmit's influential work in Byzantine studies and art history for Ukrainian audiences.

Conclusions. Fedir Schmit's academic legacy remains significant and relevant. The 'Kharkiv period' of his career was especially productive, as he excelled in Byzantine art history and museum studies. His works from this time still align with modern academic standards. One of these enduring contributions is the article «The Ravenna Mosaics of 1112», which is presented here in Ukrainian translation.

Schmit considered the Ravenna mosaics of 1112 a key subject for studying the history of Byzantine art, likely influenced by Nykodym Kondakov's views on the importance of Byzantine influence and its consistent presence in Italian art during the Middle Ages and early Renaissance. This interpretation, on the whole, does not contradict modern scholarly traditions.

Keywords: Fedir Schmit, Byzantine art, mosaics, Ravenna, Archbishop's Palace.

Науковий доробок Федора Шміта (1877–1837), фахівця з історії мистецтва Візантії та Русі-України, пам'яткознавця, пам'яткоохоронця, музеєзнавця, теоретика мистецтва навряд чи можна віднести до незаних чи забутих. Праці вченого не втрачають актуальності й лишаються в полі уваги дослідників у контексті вивчення історії українського мистецтва, теорії та історії мистецтва і музейної справи, розвитку наукових та освітніх інституцій тощо. Важливість доробку Федора Шміта для сучасної української візантиністики та історії мистецтва доводять переклади його праць українською, що з'явилися протягом останнього десятиріччя. Показово, що вчений під час роботи у Харкові і Києві окремі роботи публікував українською, і, ймовірно, принагідно говорив також.

Попри оригінальність і широку тематику досліджень, спадщина Федора Шміта залишається предметом аналізу передусім українських і російських науковців, покликання на його доробок у студіях західних дослідників трапляються вкрай рідко, винятком є хіба що

магістерська дисертація (Шмит 1906a; Шмит 1906b; *див.*: Домановська, Кононенко 2022, 56). Перша світова війна, революційні події, перші роки становлення радянської влади – це період не лише наукової активності вченого, а й постійних пошуків стратегій виживання в умовах нового режиму, коли про видання праць за кордоном навіть не йшлося. Також відсутність відомих нам покликань на наукові роботи Федора Шміта у працях іноземних дослідників цілком може бути зумовлена надто обмеженим доступом до закордонної наукової літератури 20–60-х рр. XX ст., тож такі згадки, ймовірно, будуть виявлені надалі.

Своєрідне відродження творчого доробку Федора Шміта й пожвавлення уваги до його творчої біографії відбулися майже через пів століття після смерті вченого і тривають сьогодні. Роботи Шміта з теорії та історії мистецтва нині згадують разом зі студіями всесвітньо відомих Ернста Гомбріха, Генріха Вельфіна та інших дослідників (*Детальний аналіз див.*: Пучков 2023, 9–17) і в сучасних узагальнювальних працях (Demchuk, Levchenko 2025).

Постать Федора Шміта також є однією з центральних в історії української візантиністики. Зауважимо, що саме візантинознавчі студії, зокрема дослідження пам'яток мистецтва Русі-України, стали для вченого потужною основою майбутніх висновків і узагальнень, що були відтворені в теоретичній роботі «Мистецтво: його психологія, його стилістика, його еволюція» (Шміт 1919; Шміт 2023), яку сучасні дослідники вважають центральною в його творчому доробку.

У цьому короткому історіографічному огляді акцентовано увагу передусім на візантиністичному спадку Федора Шміта, створеному в «харківський період» 1912–1921 рр. Також як продовження розпочатої Олександром Костючком і Андрієм Пучковим ініціативи перекладання робіт Федора Шміта українською мовою публікуємо переклад з російської статті Федора Шміта «Равенские мозаики 1112 г.» з недоступного широкому загалу часопису «Светильник» (Шмит 1914b). Показово, що ця робота вийшла друком на початку Першої світової війни, саме 110 років тому, коли вчений перебував у німецькому полоні в Берліні (Филиппенко, Боброва 2016, с. 34–35). Відомості про часопис «Светильник» обмежені енциклопедичними довідками: він виходив друком щомісячно протягом 1913–1915 рр., головний редактор – художник Сергій Вашков, видавець – Віктор Олов'янишников (його родина володіла фабрикою з виготовлення предметів церковного вжитку). Видання позиціонувалося як православний журнал, присвячений церковному мистецтву.

Короткий огляд харківського періоду творчості Федора Шміта вміщено в новій колективній праці українських дослідників «Entangled Art Historiographies in Ukraine», зокрема Стефанія Демчук згадує про те, що австрійський вчений Йозеф Стржиговський вивчав цю публікацію Федора Шміта, присвячену равеннським мозаїкам 1112 р., і навіть зробив розлогі нотатки, що збереглися в його архіві у Відні. Обидва дослідники намагалися дати відповідь на питання, чи належать італійські мозаїки початку XII ст. до візантійської традиції. У відповіді Федора Шміта, ймовірно, саме на це зауваження колеги, зазначалося, що в мозаїках 1112 р. ми можемо побачити невідповідність між стилем і технікою, з одного боку, та іконографією, з другого боку. Мозаїки технічно й стилістично дуже близькі до візантійських, тоді як іконопис зовсім чужий (Demchuk, Levchenko 2025, 36).

С. Демчук зазначає, що Федір Шміт і Йосиф Стржиговський дійшли висновку про візантійський вплив на адриатичних майстрів. Крім того, Ф. Шміт і Й. Стржиговський вважали равеннські мозаїки 1112 р. предметом дослідження історії візантійського мистецтва, ймовірно, поділяючи погляди Никодима Кондакова про значення візантійського впливу та його постійну присутність в італійському мистецтві у періоди середньовіччя та раннього Відродження. Сучасні дослідники зазначають, що «така думка дещо суперечила поширеній у той час тезі про сувору диференціацію між східним і західним мистецтвом і приматом останнього» (Demchuk, Levchenko 2025, 37).

Блискучу підготовку фахівця-візантиніста та історика мистецтва Федір Шміт здобув під час навчання в Петербурзькому університеті, а також у період трирічного стажування (1901–1904) й роботи на посаді вченого секретаря (1908–1912) у Російському археологічному інституті в Константинополі, який був однією із провідних візантиністичних установ Російської імперії. Впродовж 1912–1919 рр. науковець очолював кафедру історії та теорії мистецтв Харківського університету, з 1919 р. обіймав посаду декана історико-філологічного факультету. 1921 р. переїхав до Києва, а 1924 р. – до Ленінграда.

Безліч адміністративних посад у наукових та освітніх установах, викладацька і музейницька робота, публічні лекції, безупинний пошук нових дослідницьких методів, аналіз надскладних теоретичних питань, спроби привернути увагу влади і громадськості до проблеми збереження історичних пам'яток – усе це було звичним повсякденням талановитого і яскравого науковця.

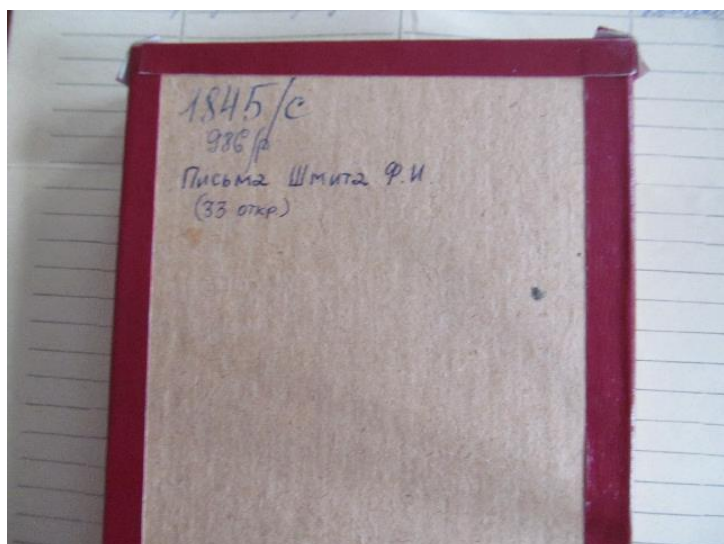
1933 р. Федір Шміт був заарештований за сфабрикованим звинуваченням у причетності до Російської національної партії, перебував у засланні в Казахстані й Узбекистані, 3 грудня 1937 р. розстріляний як «ворог народу».

Так надзвичайно побіжно можна згадати відомі з численних енциклопедичних видань факти біографії, що унаочнюють тривалий шлях Федора Шміта від успішного й активного життя інтелектуала до спроб будувати кар'єру в радянських реаліях і потрапляння в горно сталінських репресій (Див., наприклад: Домановська, Домановський 2011, 245–247; Ковпаненко 2013).

Візантиністичні студії Федора Шміта продовжують лишатися в полі уваги дослідників, які намагаються реконструювати його наукову біографію на основі архівних матеріалів і перевидають його праці, що давно вже стали бібліографічною рідкістю. В Україні над цим працюють передусім харківські та київські науковці, які вивчають історію візантиністики в Харківському університеті та в Україні загалом, історію харківської історико-мистецької школи, а також період роботи Федора Шміта в Софійській та Археологічній комісіях Всеукраїнської академії наук (м. Київ).

Творчий спадок і наукову біографію вченого досліджують також російські науковці: їм доступні як особисті архівні фонди Федора Шміта, так і фонди вчених, з якими активно контактував Шміт, зокрема Адріана Прахова, Федора Успенського, Василя Регеля, Віктора Ернштедта, Володимира Вернадського та ін. (Див., наприклад: Басаргина 1999; Сиволап 2006; Сиченкова 2012; Скотникова 2018 та ін.). Ще чекають на публікацію численні матеріали особистого архіву науковця, зокрема його рукописи праць, присвячених Десятинній церкві, мініатюрам Серальської Константинопольської псалтирі та інших пам'яток (Список 1976, 300).

У Харкові, де Федір Шміт працював у найбільш плідний період після захисту магістерської дисертації і створив численні візантиністичні наукові розвідки за даними, зібраними під час тривалих закордонних відряджень, його неопубліковані матеріали майже не збереглися. Винятком є комплект листівок з фотографіями Равенни, на яких Федір Шміт писав листи майбутній дружині Павлі під час перебування в Італії взимку 1903 – навесні 1904 рр.

Ил. 1. Листи Федора Шміта до Павли Шпер
(з колекції Центральної наукової бібліотеки Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна)
Фото: Марина Домановська

кропітку працю з дослідження пам'яток візантійського мистецтва (Домановська, Кононенко 2022, 56–61). На момент написання листів Федір Шміт був автором лише трьох опублікованих робіт та активно готував магістерську дисертацію. Утім, можна припустити, що матеріали для майбутніх публікацій, зокрема присвячених мозаїкам равеннських храмів і підготовлених до друку вже у Харкові, Федір Шміт збирав, зокрема, і під час великого закордонного турне 1903–1904 рр. (Домановська, Кононенко 2022, 55).

Підготовка до публікації цих листівок не відбулася би без співаторки, на жаль, вже нині покійної співробітниці Центральної наукової бібліотеки Каразінського університету Ірини Кононенко (Домановська, Кононенко 2022). Саме Ірина Кононенко віднайшла ці матеріали у фонді рідкісних видань і вперше презентувала на читаннях, присвячених 110-й річниці від дня народження Федора Шміта, що відбулися в Харкові 1987 р. (Морозова 1987).

Листи вченого до нареченої мають винятково приватний характер, наукових спостережень у них немає, за винятком загального захоплення красою Равенни й Лукки, а також загальних згадок про

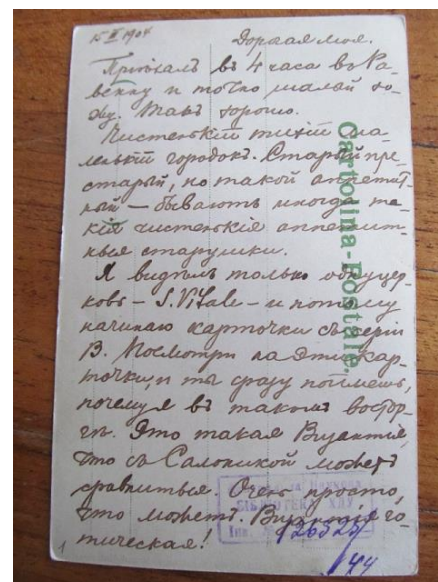

Ил. 2. Лист Федора Шміта до Павли Шпер
(з колекції Центральної наукової бібліотеки Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна)
Фото: Марина Домановська

Ил. 3. Лист Федора Шміта до Павли Шпер, 15 березня 1904 р. (з колекції Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)

Фото: Марина Домановська

Ил. 4. Лист Федора Шміта до Павли Шпер, 15 березня 1904 р. (з колекції ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)

Фото: Марина Домановська

20 квітня 2017 р. в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна відбувся круглий стіл «Федір Іванович Шміт – мистецтвознавець і візантиніст: до 140-річчя від дня народження», на якому було презентовано 13 доповідей (Круглий стіл 2017). Певною мірою було підбито підсумки досліджень творчого спадку і наукової біографії вченого в незалежній Україні, художник з м. Суми Іван Лукаш розповів історію створення портрета Федора Шміта й подарував його Харківському університету імені В. Н. Каразіна. Наступний захід, присвячений 145-й річниці від дня народження Федора Шміта, що був запланований на квітень 2022 р., на жаль, не відбувся через початок широкомасштабного вторгнення збройних сил РФ в Україну.

Ил. 5 Іван Лукаш з портретом Федора Шміта (2017 р.)

Фото: Андрій Домановський

Студії Федора Шміта, присвячені Софійському собору в Києві, досліджує науковий співробітник Національного заповідника «Софія Київська» Олександр Костючок. У 2018 р. вийшла друком монографія «Федір Шміт і Софія Київська» (Костючок 2018, Домановська 2022), об'єктом уваги став саме київський період академічної кар'єри і творчості вченого. Книга містить розлогі додатки, у яких вміщені переклади українською статей Федора Шміта «Что такое византийское искусство?» (Костючок 2018, 92–126), «Киевский Софийский собор» (Костючок 2018, 127–151), «Об исследовании и издании памятников древне-русского искусства» (Костючок 2018, 152–181), що їх здійснив Олександр Костючок, а також опубліковані стаття Федора Шміта «Про видання св. Софії» (Костючок 2018, 182–195) і «Матеріали слідства і трибуналу у справі «Харківського відділення Національного Центру» про Ф. І. Шміта» 1920–1921 рр., які зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (Спр. 72201 фп) (Костючок 2018, 211–276).

Теоретичні студії Федора Шміта перебувають у полі уваги архітектурознавця, мистецтвознавця, культуролога Андрія Пучкова. Значною подією стала публікація у видавництві «Дух і Літера» в грудні 2023 р. перекладу українською однієї з найбільш відомих праць Ф. Шміта, виданої в Харкові 1919 р., — справжнього посібника з теорії і історії мистецтва «Мистецтво: його психологія, його стилістика, його еволюція» (Пучков 2023). Саме ця робота Федора Шміта стала предметом аналізу Стефанії Демчук у дослідженні «Fedir Schmit's 'Art, its Psychology, its Styles and Evolution' (1919) and the Vienna School» (Demchuk 2025).

«Харківський період» кар'єрного зростання і творчості Федора Шміта бачиться нам найбільш цікавим і результативним. 1913 р. вчений знову здійснив закордонну подорож для ознайомлення з пам'ятками візантійського мистецтва, працював у найкращих бібліотеках, мав контакти з колегами-фахівцями (Филиппенко 2018, 15), викладав в університеті та на Вищих жіночих курсах.

Навіть за умов війни та революції, коли скоротився доступ до наукової літератури й уже були недоступні наукові відрядження, Федір Шміт створив щонайменше тридцять академічних праць. У Харківському університеті учений викладав історію візантійського мистецтва, курс візантійської та російської іконографії із практичними заняттями (Домановська 2013, 8; Домановська, Домановський 2011, 245–247; Побожій 2005, 20–21). Він продовжував традиції харківської історії мистецтва, започатковані його попередниками Єгором Рєдіним та Олександром Кирпичниковим, докладаючи зусиль не лише до викладання та дослідження історії візантійського мистецтва, а й до його популяризації. Утім, про відгуки Федора Шміта на праці згаданих вчених нічого не відомо, історик товаришував з майбутнім літературознавцем Олександром Білецьким, який під час навчання в університеті цікавився візантійським мистецтвом (Белецкий 1975, 400).

У перший рік роботи в Харківському університеті (з осені 1912 р.) вийшло друком десять наукових праць Федора Шміта, саме в цей період його співробітництво з російськими та європейськими часописами було найбільш продуктивним. Після початку Першої світової війни, коли публікація статей та рецензій за кордоном стала неможливою через закриття видань та обмеження листування, науковець зосередився на співпраці з місцевими виданнями (передусім «Записки Харківського університету»), а також загальноросійськими часописами «Журнал Министерства народного просвещения», «Светильник», «Византийский временник» (Список 1976, 298).

Підсумки вивчення історії візантійського мистецтва в Російській імперії Федір Шміт попередньо підбив у статті «Заметки о поздневизантийских храмовых росписях» (Шмит 1916), звернувши увагу на проблему охорони та необхідності реконструкції пам'яток і визначивши перспективи подальших досліджень. Фактично після цієї публікації візантійські студії вже не були центральною темою його робіт. Науковця захопили проблеми теорії мистецтва, його законів та еволюції, музейної справи, психології, дитячого малюнка (Список 1976, 298). 1919 р.

вийшло друком науково-популярне видання з історії мистецтва Давньої Русі (Шмит 1919), у якому Федір Шміт в умовах українських визвольних змагань і боротьби за владу вкотре закликав громадськість дбати про збереження пам'яток архітектури й мистецтва.

Після від'їзду Федора Шміта з Харкова візантиністика вже не належала до пріоритетних напрямів його дослідницької діяльності. Свідченням окремих звернень науковця до звичної тематики стала публікація матеріалів з історії візантійського мистецтва, зокрема щодо вивчення нікейських мозаїк, у німецьких виданнях (Список 1976, 299), дослідження фортеці Ескі-Кермен та статті «Византийское искусство» и «Византийская литература» у Великій Радянській енциклопедії (Список 1976, 299–300).

Федір Шміт упродовж так званого «харківського періоду» став відомим фахівцем з історії візантійського мистецтва та музейної справи і автором наукових праць, що повною мірою відповідали високим стандартам світової візантиністики і не втратили актуальності й сьогодні.

Перекладаючи статтю Федора Шміта, присвячену равеннським мозаїкам 1112 р., ми максимально прагнули зберегти живий та емоційний стиль автора, передати його безмежну любов до візантійського мистецтва й захопленість темою, а також слідом за Андрієм Пучковим уявити таку можливість і хоча б віддалено наблизитися до того, щоб Федору Шміту сподобався результат.

У квадратних дужках у тексті подано нумерацію сторінок відповідно до оригіналу у виданні «Светильник». Зі знака «*» у посторінкових посиланнях починаються наші коментарі, без цього позначення – коментарі Федора Шміта. У коментарях ученого збережено авторську орфографію.

Список джерел та літератури

- БАСАРГИНА, Е., 1999. *Ф. И. Шмит: материалы к биографии. Рукописное наследие русских византинистов в архивах Санкт-Петербурга*, Ред. И. Медведев. СПб.: Дмитрий Буланин, 1999, 478–496.
- БЕЛЕЦКИЙ, П., 1975, А. И. Белецкий – византинист, *Античность и Византия (сб. статей)*. М.: Наука, 299–409.
- ДОМАНОВСЬКА, М., ДОМАНОВСЬКИЙ, А., 2011. Шміт (Шмідт) Федір (Карл-Ернест) Іванович, *Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліогр. словник. Упоряд. Е. Г. Циганкова та ін.* К.: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ, 245–247.
- ДОМАНОВСЬКА, М., 2013, Візантиністика в творчості і планах О. Білецького: (до 130 річниці від дня народження). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. Вип. 16, 15–22.
- ДОМАНОВСЬКА, М., 2015, Візантиністика у Харківському університеті (середина ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис. кандидата історичних наук. К.: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ.
- ДОМАНОВСЬКА, М., 2022, Рец. на: Костючок О. Федір Шміт і Софія Київська. К., 2018. 304 с., *Byzantinoucrainica*. Т. 1. К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2022, 284–289.
- ДОМАНОВСЬКА, М., КОНОНЕНКО, І., 2022, Равеннські листи Федора Шміта з колекції рукописів ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*, Вип. 34, 54–62.
- ДОМАНОВСЬКА, М., 2013, Візантиністика в навчальних курсах історико-філологічного факультету Харківського університету (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.), *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Вип. 106. Серія: Історичні науки*. № 9, 3–8.

- ІВАНЕНКО, С., 2018, Українське мистецтво в дослідженнях представників харківської мистецтвознавчої школи першої третини ХХ століття, дис. на здобуття наук. ступеня кандидата мистецтвознавства, Харків.
- КОВПАНЕНКО, Н., 2013, Шміт Федір Іванович, *Енциклопедія історії України: Т. 10: Т–Я*. Редкол.: В. Смолій та ін. [Online]. Available from: http://www.history.org.ua/?termin=Schmit_F.
- Костючок, О., 2018. *Федір Шміт і Софія Київська*, К.: Національний заповідник «Софія Київська».
- Круглий стіл, 2017. «Федір Іванович Шміт: мистецтвознавець і візантиніст (до 140-річчя від дня народження)» (20 квітня 2017 р.). [Online]. Available from: <https://byzantina.wordpress.com/2017/04/14/news-1208/>
- Листи Федора Шміта до Павли Шпер, Відділ книжкових пам'яток, цінних видань і рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 1845/с, 986/р (33 листівки).
- МОРОЗОВА, И., 1987, Об одной эпистолярной находке, *Тезисы докладов и сообщений научных чтений, посвященных 110-летию со дня рождения историка и теоретика искусства, академика Федора Ивановича Шмита (1877–1941)*, Рукопис (з особистого архіву Ірини Кононенко), с. 12–13.
- ПОБОЖИЙ, С., 2005, Харківська університетська школа мистецтвознавства: історія, напрями, проблеми, *Побожій С. І. З історії українського мистецтвознавства: Збірник статей*. Суми: ВТД «Харківська університетська школа мистецтвознавства: історія, напрями, проблеми Університетська книга», 5–38.
- СИВОЛАП, Т., 2006, *Страницы биографии Ф. И. Шмита по архивным источникам*. У: Собор лиц: Сборник статей, Ред. М. Б. Пиотровский, А. А. Никонова, СПб: Изд-во СПбГУ, 17–32.
- СКОТНИКОВА, Г., 2018, *Византийский ассист. Византийская художественная традиция и русская культура. История и теория*, СПб.: Аргус СПб.
- Список печатных работ Федора Ивановича Шмита (1877–1941) / сост. П. Ф. Шмит, 1976, *Византийский временник*, Т. 37 (62), 297–300.
- СУМЦОВ, Н., 1912, *Труды Ф.И. Шмита по истории искусства*. Харьков: Тип. и лит. М. Зильберберг и С-вья.
- СЫЧЕНКОВА, Л., 2012, *Судьба, достойная романа: история жизни Ф. И. Шмита (1877–1837)*. У: Шмит Ф. И. Избранное. Искусство: проблемы теории и истории / Ред.: Л. И. Сыченкова. СПб.: Центр гуманитарных инициатив 2012, 796–819.
- ФИЛИППЕНКО, Р., 2018 Ф. И. Шмит: первые годы работы в Харькове, *Современное общество и власть*, № 3 (17), 11–18.
- ФИЛИППЕНКО, Р., БОБРОВА, М., 2016. Федор Иванович Шмит. Заметки к биографии ученого, *Современное общество и власть*, № 4 (16), 34–36.
- ШМИТ, Ф., 1912, Что такое византийское искусство, *Вестник Европы*, Кн. 10, 221–255.
- ШМИТ, Ф., 1914b, Равеннские мозаики 1112 г., *Светильник*, № 7, 7–36.
- ШМИТ, Ф., 1914а, Мозаики монастыря преподобного Луки, *Сборник Харьковского историко-филологического общества : (в честь проф. В. П. Бузескула)*, Т. 2: Сборник статей в честь профессора В. П. Бузескула, 318–334.
- ШМИТ, Ф., 1915, Алтарные мозаики церкви Михаила Архангела в Равенне, *Светильник*. № 3–4, 47–54.
- ШМИТ, Ф., 1916, Заметки о поздневизантийских храмовых росписях, *Византийский временник*, Т. 22, Вып. 1–2, 62–126.
- ШМИТ, Ф., 1906а, Кахриэ-Джами. I : История монастыря Хоры, архитектура мечети, мозаики нарфиков, *Известия Русского Археологического института в Константинополе*, Т. XI.
- ШМИТ, Ф., 1906b, *Кахриэ-Джами: альбом к XI тому ИРАИК. Рисунки и чертежи, исполненные художником Н. К. Клуге*, Мюнхен: Худ. заведение К. Куна.

- ШМИТ, Ф., 1919, *Искусство – его психология, его стилистика, его эволюция*, Харьков: Союз.
- ШМИТ, Ф., 2023: *Мистецтво: його психологія, його стилістика, його еволюція*, Вступ. стаття, пер. з рос., комент. та додатки Андрія Пучкова; За заг. ред. Катерини Станіславської, К.: Дух і Літера.
- ШМИТ, Ф., 1919, *Мистецтво старої Русу-України*, Х.: Вид-во «Союз» Харків. Кредит. Союзу Кооперативів.
- ШМИТ, Ф., 2018, *Що таке візантійське мистецтво? (Переклад Олександра Костючка)*. У: Костючок Олександр. Федір Шміт і Софія Київська, К.: Національний заповідник «Софія Київська», 192–126.
- DEMCHUK, S., LEVCHEKNO, I., LEVYTSKA, M., 2024, *University as a seat of art history (Kharkiv, Kyiv, Lviv, Odesa)*. In: *Entangled Art Historiographies in Ukraine*, ed. by Stefaniia Demchuk and Illia Levchenko. London-New York: Routledge, 27–73. DOI: 10.4324/9781032708676.
- DEMCHUK, S., 2024, *Fedir Schmit's 'Art, it's Psychology, its Styles and Evolution (1919)' and the Vienna School*. In: *Entangled Art Historiographies in Ukraine*, ed. by Stefaniia Demchuk and Illia Levchenko. London-New York: Routledge, 74–94. DOI: 10.4324/9781032708676-4.

References

- BASARHYNA, E., 1999. F. Y. Shmyt: materyaly k byohrafyy [F. I. Schmitt: materials for a biography]. *Rukopysnoe nasledye russkykh vyzantynystov v arkhyvakh Sankt-Peterburha*. Red. Y. Medvedev. SPb.: Dmytryi Bulanyn, 1999, 478–496.
- BELETSKYI, P., 1975, A. Y. Beletskyi – vyzantynyst [A. I. Beletsky – Byzantinist], *Antychnost y Vyzantyya (sb. statei)*. M.: Nauka, 299–409.
- DEMCHUK, S., LEVCHEKNO, I., LEVYTSKA, M., 2024, *University as a seat of art history (Kharkiv, Kyiv, Lviv, Odesa)*. In: *Entangled Art Historiographies in Ukraine*, ed. by Stefaniia Demchuk and Illia Levchenko. London-New York: Routledge, 27–73. DOI: 10.4324/9781032708676.
- DEMCHUK, S., 2024, *Fedir Schmit's 'Art, it's Psychology, its Styles and Evolution (1919)' and the Vienna School*. In: *Entangled Art Historiographies in Ukraine*, ed. by Stefaniia Demchuk and Illia Levchenko. London-New York: Routledge, 74–94. DOI: 10.4324/9781032708676-4.
- DOMANOVSKA, M., DOMANOVSKYI, A., 2011. Schmit (Shmidt) Fedir (Karl-Ernest) Ivanovych [Schmidt (Schmidt) Fyodor (Karl-Ernest) Ivanovich], *Skhodoznavstvo i vizantolohiia v Ukraini v imenakh : biobibliohr. slovnyk*. Uporiad. E. H. Tsyhankova ta in. K.: In-t skhodoznavstva im. A. Yu. Krymskoho NANU, 245–247.
- DOMANOVSKA, M., 2013, *Vizantynistyka v tvorchosti i planakh O. Biletskoho: (do 130 richnytsi vid dnia narodzhennia) [Byzantine studies in the work and plans of O. Biletskyi: (to the 130th anniversary of his birth)]*. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriia «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»*. Vyp. 16, 15–22.
- DOMANOVSKA, M., 2015, *Vizantynistyka u Kharkivskomu universyteti (seredyna XIX – pochatok XX st.): avtoref. dys. kandydata istorychnykh nauk [Byzantine studies at Kharkiv University (middle of the 19th – beginning of the 20th century): revue of the thesis of History Studies degree]*, K.: In-t ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NANU.
- DOMANOVSKA, M., 2022, Rets. na: Kostyuchok O. Fedir Schmit i Sofiia Kyivska. K., 2018. 304 s. [Rec. on: Kostyuchok O. Fedir Schmit and Sofia Kyivska. K., 2018. 304 p.] *Byzantinoucrainica*. T. 1. K.: Instytut ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, 2022, 284–289.
- DOMANOVSKA, M., KONONENKO, I., 2022, *Ravenski lysty Fedora Schmita z koleksii rukopysiv TsNB Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [The Ravenna letters of Fedir Schmit from the collection of manuscripts of the Central Library of Karazin's Kharkiv National*

- University], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, Seriiia «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»*, Vyp. 34, 54–62.
- DOMANOVSKA, M., 2013, Vizantynistyka v navchalnykh kursakh istoryko-filolohichnoho fakultetu Kharkivskoho universytetu (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Byzantine studies in the educational courses of the Faculty of History and Philology of Kharkiv University (second half of the 19th – beginning of the 20th centuries)], *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka, Vyp. 106. Seriiia: Istorychni nauky. № 9*, 3–8.
- IVANENKO, S., 2018, *Ukrainske mystetstvo v doslidzhenniakh predstavnykiv kharkivskoi mystetstvoznavchoi shkoly pershoi tretyny XX stolittia, dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata mystetstvoznavstva* [Ukrainian art in the research of representatives of the Kharkiv school of art studies of the first third of the 20th century, revue of the thesis candidate of Art Studies degree], Kharkiv.
- KOVPANENKO, N., 2013, Schmit Fedir Ivanovych [Fedir Ivanovych Schmit], *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 10: T–la. Redkol.: V. Smolii ta in. [Online]. Available from: http://www.history.org.ua/?termin=Schmit_F.
- KOSTIUCHOK, O., 2018. Fedir Schmit i Sofiia Kyivska, K.: Natsionalnyi zapovidnyk «Sofiia Kyivska». *Kruhlyi stil*, 2017. «*Fedir Ivanovych Schmit: mystetstvoznavec i vizantynist (do 140-richchia vid dnia narodzhennia)*» (20 kvitnia 2017 r.). [Fedir Ivanovych Schmit: art critic and Byzantine artist (on the 140th anniversary of his birth) (April 20, 2017)] [Online]. Available from: <https://byzantina.wordpress.com/2017/04/14/news-1208/>
- Lysty Fedora Schmita do Pavly Shper, Viddil knyzhkovykh pamiatok, tsinnykh vydan i rukopysiv Tsentralnoi naukovoï biblioteki Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina* [Letters of Fedir Schmit to Pavla Shper, Department of Book Monuments, Valuable Publications and Manuscripts of the Central Scientific Library of Karazin's Kharkiv National University]. 1845/s, 986/r (33 lystivky).
- MOROZOVA, Y., 1987, Ob odnoi epystoliarnoi nakhodke [About one epistolary find], *Tezysi dokladov y soobshchenyi nauchnykh chtenyi, posviashchennykh 110-letyiu so dnia rozhdennia ystoryka y teoretyka yskusstva, akademyka Fedora Yvanovycha Shmyta (1877–1941)*, Rukopys (z osobystoho arkhivu Iryny Kononenko), s. 12–13.
- POBOZHII, S., 2005, Kharkivska universytetska shkola mystetstvoznavstva: istoriia, napriamy, problemy [Kharkiv University School of Art Studies: history, directions, problems], *Pobozhii S. Iz istorii ukrainskoho mystetstvoznavstva: Zbirnyk statei*. Sumy: VTD «Universytetska knyha», 5–38.
- SYVOLAP, T., 2006, Stranytsy byohrafyy F. Y. Shmyta po arkhyvnykh ystochnykam [Pages of the biography of F. I. Shmyt according to archival sources]. U: *Sobor lyts: Sbornyk statei*, Red. M. B. Pyotrovskii, A. A. Nykonova, SPb: Yzd-vo SPbHU, 17–32.
- SKOTNYKOVA, H., 2018, *Vyzantyskyi assist. Vyzantyskaia khudozhestvennaia tradytsiia y ruskaia kultura. Ystoriia y teoriia* [Byzantine assist. Byzantine artistic tradition and Russian culture. History and theory], SPb.: Arhus SPb.
- Spysok pechatnykh robot Fedora Yvanovycha Shmyta (1877–1941) [List of printed works by Fedir Ivanovich Shmyt (1877–1941)] / sost. P. F. Shmyt, 1976, *Vyzantyskyi vremennyk*, T. 37 (62), 297–300.
- SUMTSOV, N., 1912, *Trudy F. Y. Shmyta po ystoriy yskusstva* [Works by F. I. Schmidt on the history of art]. Kharkiv: Typ. y lyt. M. Zylberh y s-via.
- SYCHENKOVA, L., 2012, *Sudba, dostoinaia romana: ystoriia zhyzny F. Y. Shmyta (1877–1837)* [A Fate Worthy of a Novel: The Life Story of F. I. Schmidt (1877–1837)]. U: Shmyt F. Y. Yzbranno. Yskusstvo: problemy teoryy y ystoriy / Red.: L. Y. Sychenkova. SPb.: Tsentr humanytarnykh ynytsyatyv 2012, 796–819.
- FYLYPPENKO, R., 2018 F. Y. Shmyt: pervye hody raboty v Kharkove [F. I. Schmit: the first years of work in Kharkiv], *Sovremennoe obshchestvo y vlast*, № 3 (17), 11–18.

- FYLYPPENKO, R., BOBROVA, M., 2016. Fedor Yvanovych Shmyt. Zametky k byohrafyy uchenoho [Fedor Ivanovich Schmit. Notes on the biography of a scientist], *Sovremennoe obshchestvo y vlast*, № 4 (16), 34–36.
- SHMYT, F., 1912, Chto takoe vyzantyskoe yskusstvo [What is Byzantine art], *Vestnyk Evropy*, Kn. 10, 221–255.
- SHMYT, F., 1914b, Ravennskye mozayky 1112 h. [Ravenna mosaics 1112], *Svetylnyk*, № 7, 7–36.
- SHMYT, F., 1914a, Mozayky monastyria prepodobnoho Luky, *Sbornyk Kharkovskoho ystoryko-fylohohycheskoho obshchestva : (v chest prof. V. P. Buzeskula)*, T. 2: Sbornyk statei v chest professora V. P. Buzeskula, 318–334.
- SHMYT, F., 1915, Altarnye mozayky tserkvy Mykhayla Arkhanhela v Ravenne [Altar mosaics of the Church of St. Michael the Archangel in Ravenna], *Svetylnyk*. № 3–4, 47–54.
- SHMYT, F., 1916, Zametky o pozdnevyzantyskykh khramovykh rospysiakh [Notes on Late Byzantine Church Paintings], *Vyzantyskyi vremennyk*, T. 22, Vyp. 1–2, 62–126.
- SHMYT, F., 1906a, Kakhrye-Dzhamy. I : Ystoryia monastyria Khorы, arkhytektura mechety, mozayky narfykov, *Yzvestyia Russkoho Arkheolohycheskoho ynstytuta v Konstantynopole*, T. Khl.
- SHMYT, F., 1906b, *Kakhrye-Dzhamy: albom k XI tomu YRAYK. Rysunky y chertezhy, uspolnennyye khudozhnykom N. K. Kluhe* [Kahrie-Jami: Album for Volume XI of IRAIK. Drawings and sketches by artist N. K. Kluge], Miunkhen: Khud. zavedenye K. Kuna.
- SHMYT, F., 1919, *Yskusstvo – eho psykholohyia, eho stylstyka, eho evoliutsyia* [Art – its psychology, its style, its evolution], Kharkov: Soiuz.
- SCHMIT, F., 2023: *Mystetstvo: yoho psykholohiia, yoho stylstyka, yoho evoliutsiia* [Art – its psychology, its style, its evolution], Vstup. stattia, per. z ros., koment. ta dodatky Andriia Puchkova; Za zah. red. Kateryny Stanislavskoi, K.: Dukh i Litera.
- Schmit, F., 1919, *Mystetstvo staroi Rusy-Ukrainy* [Art of old Russia-Ukraine], Kh.: Vyd-vo «Soiuz» Kharkiv. Kredyt. Soiuzu Kooperatyviv.
- SCHMIT, F., 2018, *Shcho take vizantiiske mystetstvo?* (Pereklad Oleksandra Kostiučka) [What is Byzantine art? (Translated by Oleksandr Kostiučok)]. U: Kostiučok Oleksandr. Fedir Schmit i Sofiia Kyivska, K.: Natsionalnyi zapovidnyk «Sofiia Kyivska», 192–126.
- UNDERWOOD, P., 1966, *The Kariye Djami*. New York: Pantheon Books, Vol. I. P. VI.

Федір Шміт – дослідник пам'яток візантійського мистецтва (харківський період)

Метою дослідження є актуалізація наукового доробку Федора Шміта, фахівця з історії мистецтва Візантії та Русі-України, пам'яткознавця, пам'яткоохоронця, музеєзнавця, теоретика мистецтва, а також переклад, публікація і коментування його статті, присвяченої равеннським мозаїкам 1112 року, що вийшла друком 1914 року в № 7 часопису «Святийник».

Методологія дослідження. У роботі застосовано описовий, порівняльно-історичний та біографічний метод, а також метод філологічного коментування.

Результати. До ширшого наукового обігу введено переклад українською наукової статті Федора Шміта, що висвітлює питання, чи належать італійські мозаїки початку XII ст. до візантійської традиції. У вступній статті акцентовано увагу на особливостях становлення Шміта як ученого-візантиніста, уточнено окремі факти його біографії, здійснено короткий історіографічний огляд новітніх наукових праць, присвячених творчості Федора Шміта, продовжено розпочату колегами роботу з перекладу українською важливих для візантиністики і історії мистецтва публікацій науковця.

Висновки. Науковий доробок Федора Шміта не втратив своєї значущості й актуальності. «Харківський період» став для вченого надзвичайно плідним як для фахівця з

історії візантійського мистецтва та музейної справи, про що свідчать його роботи, які відповідають високим академічним стандартам і сьогодні. Важливою залишається і презентована в українському перекладі стаття вченого «Равеннські мозаїки 1112 року». Равеннські мозаїки 1112 року Шмітт вважав предметом вивчення історії візантійського мистецтва, ймовірно, поділяючи погляди Никодима Кондакова про значення візантійського впливу та його постійну присутність в італійському мистецтві в середні віки та ранньому відродженні. Це твердження, як правило, не суперечить сучасній дослідницькій традиції.

Ключові слова: Федір Шміт, візантійське мистецтво, мозаїки, Равенна, Архієпископський палац.

Maryna Domanovska, PhD in History, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine).

Марина Домановська, канд. істор. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4287-7620>

Maryna Kurushyna, PhD in Philology, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine).

Марина Курушина, канд. філол. наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4265-5078>

Received: 01-08-2024

Advance Access Published: December, 2024